

S.O.S. na Atlantiku

Duško Carić — Zagreb

U vrijeme kada je »Daksa« potonula bila je ondašnja jugoslavenska javnost uzbuđena. — Parobrod »Daksa« je bio vlasništvo bivše Dubrovačke plovidbe. Nosi-
vost mu je bila 7475 tona. Brzina 10 nautičkih milja. Isplovio je iz Vranjica s teretom cementa za La Goulette (kod Tunisa) gdje je ukrcao teret željezne rudače određen za Rotterdam.

19. I. 1930. god. »Daksa« je prošla kroz Gibraltarska vrata. 25. siječnja dok je brod plovio uz sjeverozapadnu obalu Španije zahvaćen je orkanom koji se po procjeni zapovjednika s engleskog parobroda »Livorno« mijenjao od SW na NW.

26. siječnja oko 13.25 sati — po srednjeevropskom vremenu — jugoslavenski brod »Ivo Račić« primio je s »Dakse« brzojavku da joj je olujno more razvalilo pokrove skladišta 1., pa je zato »Daksa« u 13 sati bila uputila brodovima S.O.S. Nešto kasnije je taj poziv opozvala, jer da je pogibelj prošla.

Međutim u 17.27 sati po srednjeevropskom vremenu lisabonska radiostanica prenosi brodovima S.O.S., koji je bio upućen s »Dakse«, a koja se tada nalazila 11 milja sjeverozapadno od Viça. Poslije tog vremena nije se više s »Dakse« čuo nikakav glas. Dakle »Daksa« je potonula poslije 17.27 sati i to sa cijelom posadom od 38 ljudi.

Na portugalsku obalu more je izbacilo s »Dakse« čamce i nekoliko pojasa za spasavanje, te komade zapovjedničkog mosta.

* * *

Bio je hladan zimski dan, kad je »Daksa« isplovila s teretom cementa za La Goulette. More je bilo mirno kao tiha rijeka, tek protkano sivo-zelenim prugama. Šumeći trag morske brazde i obrisi Dugo Rata nestajali su u daljini.

»Barometar obećava povoljno vrijeme« kaže srčuci crnu kavu drugi oficir Vojislav Zečević, koji je ugodne privlačne vanjštine, lijepih, plavih i sanjarskih očiju. Kretnje su mu odmjerene.

Za stolom u časničkoj blagovaonici sjede barba Vlaho Baletin, nadglednik stroja i treći časnik Kolum-

bić. »Da« odgovori zapovjednik mrko. Malo je govorio. Izgleda smireno, odlučno. Visok je, mršav i plav. Ima oveći nos istaknute jabučne kosti i čelično sive oči.

Nego podimo na palubu. Pere se. Čuje se pljuskanje prolivenog mora, šum četaka i pljucanje. Palubom prolazi kadet Davidović i skoro uprljan uzvikne: »Zar ne znate bolje paziti?«. Iza ukusne večere postane veselo u potpalublju, gdje mornari pjevaju, u trpezariji oficiri razgovaraju i puše. »Da igramo poker?« upita Kolumbić vođu stroja. »Možda kasnije, sad nijesam raspoložen«. Većina je razgovorljiva. Pijucka se crna kava i whisky.

»Gospodo želio bih otići u Rio«, odjednom će prvi časnik Glavinić. On ima veliku glavu, umno čelo, tamne smirene oči. »S »Daksom?« upita treći oficir. »Kad govorim o Rio de Janeiru, onda ne mislim na njegov veličanstveni zaljev ni na velike palme. To zvuči otrcano, kao kad čitaš turistički prospekt. Želim da se sjetim noćnog života u tom gradu Juga i tamošnjih strastvenih žena«. »Kreolka voli opasno«. »Da«. Ona ne treba da posjeduje plantažu kave, ni bisere, već da te ljubi.

»Vi ste, čini se, od nas najviše putovali, pa nam kažite, koji vam se grad najviše sviđa?«. »Sjetio sam se Ceylona«. »Colombo?« »Ne, mislim na sam otok, na njegove prirodne ljepote. Tamo mi je najljepša priroda na svijetu«. »Koji vam se gradovi u Evropi najviše sviđaju?« neumorno pita Kolumbić. »Poslije Stockholma, Lisabon, Carigrad i Venecija«. Svi šute. »Možda očekujete još nešto... dalo bi se govoriti o romantičnim norveškim fjordovima, o raskoši francuske Azurne obale, ali oprostite kasno je i meni se spava.

Domalo je u blagovaonici ostao samo nadglednik stroja i Kolumbić.

»Igramo li hazardno?« »Kako hoćete« odgovori oficir. Karte šušte poput mora koje ritmički udara o bokove broda.

Zrak je hladan i nije baš vedro.

Dva dana kasnije prešli su u Sredozemno more. Desno im je ostala Sicilija i Tirensko more. Malo im je bilo dosadno, dok se poslije svakodnevnih poslova mijesaju u plavičastoj daljini počeli nazirati obrisi rta Bon-

U La Goullette-i će krcati ugljen i namirnice i uzeti u rezervoare vodu. Luka je pomorcima oaza u pustinji mora, svježi napitak i žed gašena na različite načine.

Kad su uplovili u Tuniski zaljev »Daksi« dođe usret pilotski čamac. Izvršene su na oko nevažne formalnosti s lučkim vlastima.

Kasnije su im dobačeni s teglenjaka konopi za tegljenje.

Na palubi je bilo živo, Namatala su se užeta. Vijak je lamatao, more bučilo i pjenilo se. Napokon je »Daksa« pristala. Luka ih je dočekala. Na uskoj prevlaci kod Tunisa, s kojom je spojen morskim kanalom nalazi se gradić La Goulette. Osim Maura većina stanovnika bijelaca su Talijani. Poznat je kao ljetovalište i ističe se kao luka za ribolov.

Ona se sad nalazi u vrevi južnjačkog jutra. Isprepluću se šarena jedra jedrenjaka i zastave parobroda. Gradskim trgom prolaze ljudi tamne puti, susreće se po koja rasna žena; tu su nosači i dječaci.

»O, to si ti« reče Davidović konobaru Joli. »Mislio sam, da si na brodu.« »Sad dolazim s njega. Prije jedan sat stigao je radiogram, koji nas izvještava da ćemo krcati željeznu rudaču.« »Rudaču?« »Da i prekosutra ćemo zaploviti prema Rotterdamu.« »Ako večeras dobijemo izlaz zajedno bismo otišli u krčmu.« »Vidjet ćemo.« »Do viđenja.« »Zdravo.«

»Daksa« uzima u rezervoare vodu, a onda počese raditi teretna motovila. Ugljen je ubacivan u bunker puna četiri sata. Nekolicina mornara oznojena i prljava od ugljene prašine odoše da se operu, jer im je došla smjena. Počelo je krcanje rudače. Određeno je, tko će večeras dobiti izlaz. Ostali će sutra. Laska su jedni čistili odijela i uređivali rublje, bilo je i drugoga posla na brodu...

Uveče se čulo škripanje brodskih ljestvica, žamor i veseli glasovi onih, koji su izlazili na kopno. More je grgoliilo, a oni su se razilazili. Dvojica, trojica odoše na osamljenu šetnju, gdje se susreću žene iz polusvijeta, a ostali po krčmama. »Ovdje će nam biti veselo« veli Davidović Joli ulazeći u »Paradiso«. Prostorija je duhanom zadimljena. Ustajali zrak koji miriše po pljesni. Mješavina jezika, galama i po koja psovka.

»Paradiso« nije noćni lokal, koji pruža glazbu i piće. Možeš piti u nekom Ritzu šampanjac, ali ako ti sredina ne daje »štimung« ne valja. Ovo se traži. Obojica su našli ugođaj. Iz gomile tijela, koja su pila, bučila i hrapavim glasovima pjevala, pojavi se neka mulatkinja krupnih crnih očiju u haljini napadnih boja.

Sjedili su oni dvojica u kutu pijuću grog i zabavljali se s djevojkama.

Došlo je vrijeme odlaska. Otplovili su i dva sata kasnije počne lagano padati kiša; a nad morskom površinom navlači se magla.

Pomorcima se ne sviđa magla, jer prema njoj imaju prirodnu odvratnost još od vremena, kad su morima krstarili jedrenjacima. Magla je mnoge žene mornara zavila u crninu. Studeno je i prvom oficiru koji je na zapovjedničkom mostu. Časnik vrši opažanje oblaka i temperature, a katkada učini tri koraka naprijed i dva, tri natrag; a sa dalekozorom promatra pučinu, na kojoj prevladavaju kratki valovi.

»Barometar se malo spustio, možda ćemo imati duže vremena kišu«.

Glavinić voli udobnost i nekoliko zadnjih mjeseci ozbiljno pomišlja da se zaposli na kopnu i da osnuje obitelj. »Otkad je postao prvi časnik ne isprava se više činovima«, kako katkada znade da kaže njegova majka svojim bliskim prijateljima. Poslije ga nalazimo u kormilarnici.

»Ima li što nova?« »Ništa, kapetane«. »Koliko je sati?« »3 i 50«. Obojica zašutješe, dok je vrijeme polagano prolazilo. Mornar Bašić upalio je svijetla i to na lijevom boku crveno, a na desnom zeleno.

»Daksa« sigurno plovi.

Ulazi drugi oficir i s njim hladni zrak.

»Predajem vam dužnost« Beaufort je 3.*

Dolazi smjena i kormilaru. Ovaj odlazi.

Prvi časnik silazi u svoju kabinu da se odmori. Kasnije, dok je tražio majčino pismo oko mu zapne o zaboravljeni »Priručnik za plovidbu«. Počne ga listati i

naide na članak o golfskoj struji i nešto se začudi, jer ga i započne čitati.

Potražimo u kabini Vlahu Baletina. Oko osam sati je potpisao zapovijedi za sutra i parafirao minuli dnevni raspored i sad je poslije izvršene straže s trećim oficirnom slobodan. Htjede čitati, ali poslije nekoliko stranica »Docteur-a Pascala« zaklopi, odloži knjigu i utrne svijetlo. Navriješe mu misli:... »Sigurno je prošlo trideset minuta, otkako sam u krevetu, ali još mi se ne spava. Što mi je noćas?« pomisli. — U duhu vidi svoj dom, onakvo gnijezdo, koje je pružalo utjehu i potpunu sigurnost mnogobrojnim kapetanima u Dubrovniku, Dobroti, Perastu, Orebiću. Njihove kuće su najčešće pokraj mora, kao da se od njega ne mogu otrgnuti, jer ih za juđa škrapaju slane kapi. Okružene su zelenilom, jednostavne i skladne u svojim kamenim razmjerima. Kroz sobe struji hladnoća, ali iz kutova vire nave, brikovi, barkovi — uspomene, koje mnogo znače.

Zamišlja sebe, kako je izgledao kao mržav mladić, žustar i poletan. Nosio je odoru trećeg oficira kad je »Toulonom« otplovio za La Platu. »To mi je bilo prvo duže putovanje kad sam već zapovijedao«... pomisli stidljivo: »Nikad ga neću zaboraviti. I »tropsko krštenje« kuštravog kadeta Jeana i uvijek nasmiješenog kuhara Georgesa.« Da, ali sve su to samo uspomene, mlička i tlapnja jer osjeća, da mu je život vezao ruke i da je bezbrižnost prošla kao pjena mora. Umor ga polako steže... Kao da vidi oluje kod Matapana, Cap Horna, Adena. I zapovjednik uskoro zapadne u nemiran san.

Sutra je osvanuo dan, koji nije mnogo dobra obećavao. Izgled mora se mijenja. Počne se komešati, oblaci su istaknuti. Pričinja se, da more žuri, jer se pjeni i hući.

»Pokvarilo nam se vrijeme« dobaci u prolazu palubom Bašić ložaču Jadriću.

Na »Daksi« su uobičajna prošla dva dana. Ustajanje, mijenjanje straže, kormilara, ložača i mornara.

Sad su u visini Ceute. More postaje ustalasano. Sa zapovjedničkog mosta u sumaglici prvi časnik, vidi hridine poluotoka koje strše iz mora kao predstraža ovog kraja. Najuzvišenije mjesto Gibraltara se zove »The Rock«. Stijene se osim prema sjeveru i istoku spuštaju k moru u terasama. Oficir, nekada poletni dak historije, sad evocira Tarika, koji je god. 1711, tu sagradio tvrđavu da može prevesti vojsku. Potražimo telegrafistu.

Tipka luci: »Unad.«** a Gibraltar odgovara: »— Yefp — može uploviti u tjesnac«.

Dežuran je Zečević. Beaufort je 5.

Na Atlantiku, gdje se duž portugalske obale obično plovi u vidokruhu svjetionika nalazili su se osim »Dakse« još i ovi brodovi: »Ivo Račić«, »Barcelona«, »Esles«, »Livorno«. Počeo je puhati hladan sjeverozapadnijak. Na nebu su se pomaljali alto-stratusi. Uzne mirilo se to plavo, bučno more Atlantika. »Daksa« se počela valjati. Na zapovjedničkom mostu stajao je prvi oficir i zapovjednik Baletin koji reče promatrajući uz nemirenu pučinu: »U ovo doba mogla bi doći oluja.« »Naravno«. »Samo da smo nakrcani nekim drugom teretom, a ne tom rudačom«. Još su izmijenili nekoliko riječi a onda prvi oficir ode u svoju kajitu.

U navigacionoj kabini je drugi časnik koji nastale promjene unosi u sinoptičku kartu i to prema primljenom radiografskom izvještaju.

U kotlovnicama i strojarnici je živo.

Posadu koja je u krevetima baca ustalasano more. Nagli trzaj po lijevoj strani brodskog trupa skoro Baletina baci na pod. Upali svijetlo i ljut pogleda na kronometar. Bilo je 23 i 40 sati. Brzo se obuče i uđe u kabinu telegrafiste. — »Ima li šta nova?« uita budeći ga. »Zadnje sam vijesti nedavno primio«. »Da ih vidim«. Mrko čita...

Veliki sivkasto-plavi valovi pršte o bokove broda koji se uzdizao i ponirao.

U svanuće u navigacionoj kabini nalazio se zapovjednik zajedno s prvim oficirnom. »More postaje uzburkano.« »Pogledajte kad smo primili posljednju vijest o vremenu?« Glavinić uzme sa stola brodski dnevnik: »U 7 sati«. »Da odem telegrafisti?« »Recite mu neka sakuplja više meteoroloških podataka«.

Glavinić ulazi radiotelegrafisti Seidlu kojemu su na ušima slušalice. Nešto kasnije skidajući ih predaje mu depešu: »Očekuje se pogoršanje vremena«. Baletin čita: »Položaj . . . Beaufort 8 . . .« Ugrize usne.

Čuje se zviždanje zraka i buka mora dok počinje da pljušti jaka kiša.

Osvanulo je tužno jutro. Većina posade neispavana je, neraspložena. — More izgleda prijetee, baš sad munje osvjetliše tamno nebo. Vjetar je brz i hladan. — Ložaći posrcu od umora.

»Barometar pada« šapće zapovjednik. U to ulazi Glavinić. »Barba razbijeno je prvo motovilo na palubi«.

Drugi oficir zapisao je u brodski dnevnik: »Prešli smo Lisabon . . .«

U noći vjetar je bio sve jači, a morem su se valjali visoki valovi, dok je vjetar hujao. Padala je kiša. Ujutro nebo je bilo pokriveno oblacima čadave boje. Minute prolaze polagano. Svi mišići i živci posade su bili napregnuti. Skrte riječi izlaze iz ustiju trpkoo.

»Daksa« se propinjala. U oficirskoj blagovaonici je vladalo mučno raspoloženje koje i inače tada na brodovima nije bilo osobito zbog one atmosfere koju možemo nazvati brodomskom. Nju čini takvom i udaljenost od domovine, posada je provodila težak život.

More je zalijevalo palubu po kojoj vjetar zavijajući šiba.

U navigacijskoj kabini je Vlaho Baletin. Ulazi prvi časnik, Baletin ga onako uzbuđenog promatra. »More je djelomično odnijelo lijevu palubnu ogradu«. Zapovjednik ga zamisljeno pogleda. »Trebalo bi nešto poduzeti!« »Sad o tome razmišljam«. »Da vidimo situaciju« reče Baletin, S Glavinićem promatra kursnu kartu. »Nalazimo se oko 30 milja jugozapadno od rta Finistre«, veli prvi pokazujući tu točku. »Da izračunamo?« »Da« — ulazi Zečević. »Što je?« upita ga tmurno zapovjednik, jer ga vidi uznemirena. »More je prodrlo u skladište 1.« Baletin ne nalazi odmah riječi, a onda će sa zgrčenim licem: »Položaj je težak. . . što bi učinili?« U kabini je vladala grobna šutnja. — Prvi se javi Glavinić. »Jedino nam preostaje barba da zovemo u pomoć«. »Da« odgovori zapovjednik mučno naglašujući tri slova: »Zovite SOS«.

Tada je bilo jedan sat popodne.

Baletin izade na zapovjednički most na kojemu je prvi časnik kojemu kaže: »Ljudi govore o dobrovoljcima koji će nastojati ponovno prekriti oštećeno skladište«.

Atlantik je izgledao prijeteći.

Nadglednik palube i mornar Orlić opašu se čvrsto uzetom spajajući ga sa čelom; i kad ono učvrste sve obaviju oko bitve. Uzimaju konope, dok im druga dvojica dodavaju nepromočiva brodska platna. Svi su obučeni u povoštena odijela.

Zapovjednik pokuša očajnički okrenuti niz vjetar pramac »Dakse«. — Sačekao je malo zatišje valova i kad je vidio da »Daksa« manje posrcē naredi kormilaru: »Sasvim ulijevo«. Kormilar ponovi zapovjed i okrene kormilo sasvim nalijevo. Prošlo je nekoliko tjeskobnih minuta, ali su na »Daksu« toliko navalili valovi da se nije mogla ni maknuti s mjesta. Ogromni su valovi i dalje jurišali na pramac. Baletin začuje tihi kormilarev glas: »Barba, brod ne sluša kormilo.«

Mornar Bašić uzeo je platno, ali ga spriječi val. Strese sa sebe vodu. Svom snagom je nastojao ponoviti iste pokrete, ali ga u slijedećem trenutku spriječe valovi i oni ih prekrise. »Daksa« se jako zatresla dok su se s palube slivali potoci valova. — Mornari su se teško podigli. Iznenadno vjetar odnese platno. Začu se neka psovka. Čvrste dječarske ruke dodavaju drugo platno kojim prekrivaju . . . kad strelimice navalili val i obori ih onako vezane. Orlić je ostao ležati na konopima koji su ovdje dospjeli slučajno. Teško ustaje i desničom se uhvati za palubnu ogradu. Valovi su Josipa preplavljivali. Osjećao se kao primitivni ronilac južnih mora, njegovi zakravljeni nokti kao da kažu: »Počeli smo«, dok je on samo mislio na platna koja treba nategnuti preko skladišta i onda ih uže tima zavezati. Mišići se napinju. U ovom pokušaju su uspjeli. Izmučeni su, ali njihovi pogledi se smiješe. — Besćutni valovi su nadirali. Oni iscrpljeni odlaze, otaše trojica, jer je mornara Bašića odnio prijeteći val. U zavijanju vjetra i huci valova, skoro se nije ni čuo njegov krik.

Baletin se tužno zagleda u sivi neumoljivi Atlantik. Glavinić mu reče: »Beaufort se smanjio na 9 . . .« »Dobro.« Zapovjednik se uspravlja. Izgledao je odlučnije. Učinio je dva koraka naprijed i reče naglo: »Javite telegrafski da odbijamo pomoć, jer nam više nije potrebna.« Pogledi im se sukobe. »Zašto ste kazali ne?« upita uzbuđen. »Došao sam do zaključka da je najveća opasnost minula«. »Prošla?« »Da«. »Nadam se da ćemo se izvući«. Glavinić je ušutio. — »Daksa« je odbila pomoć.

»Daksa« se teško probijala kroz zapjenjene valove, koji su navaljivali s boka na nju. Promjenila je kurs za pet stupnjeva sjeveroistočno. Kurs je bilo teško održavati. Stroj se tresao, a jarboli su škripali.

»Plovim na »Daksu« četiri godine. Volim ju, doživio sam s njom mnogo nezaboravnih trenutaka po kojima udaljenih gradova, bacao sam s tim plovecim domkom sidro u Carigradu, Londonu, Montevideu, Fremantleu . . . sjećao se zapovjednik.

More ih je obuhvatilo svojom zaglušnom bukom: steglo ih je poput ogromnog polipa. Priroda progovara odlučnom riječi, zapovijeda. Sa zapovjedničkog mosta Baletin sad vidi nadolazak nekoliko uzvitlanih velikih tamnih valova, koji su u dva navrata potpuno raznijeli lijevu palubnu ogradu, a onda nešto kasnije poslije teške šutnje zapovjednik će Glaviniću: »Vjerujem da je stanje kritično. Postoji opasnost za skladište 1, zatražite SOS«.

Radiotelegrafist je uputio znakove za pomoć. Misli na brodove koji su negdje daleko. Čuju se mukli, teški udarci mora.

U 17.27 sati lisabonska radiostanica prenaša s »Dakse« brodovima SOS. Parobrod se nalazio 11 milja sjeverozapadno od VOG. Njegove puste obale kriju opasnosti u grebenima mnogobrojnih rtova koji su časovito osvjetljeni bljeskanjem munje uz podmuklu tutnjavu gromova. Brod srlja kao neki izbezumljeni živi stvor, ponire, uzalud traži svijetlost neba i morsku tišinu, jer skoro istodobno uzastopce nahrupi na »Daksu« nekoliko ogromnih valova zapjenjenih kresta. Parobrod se našao između dva divovska vala, koji su odnijeli čamce u more, a onda se začuje škripa i huka vode koja navalila kroz skladište 1.

Drugi tamni val zbrisao je zapovjednički most. Prvi časnik — kroz vjetar — : »Pojas za spas . . .« Baletina je val bacio na pod. Sjeti se ljepote bezbriznog djetinjstva, prvih mladenačkih lutanja i porodice. Onda ga u grlu nešto užasno stegne. Osjetio je samoću, očaj, nemoguć.

Prilavnik Bilić očajan i blijed reče prvom strojaru: »Iza nas je ostala šarolikost La Goulette-a.« »Iza nas je ostao život.« »Majka mi je pisala,« kaže pripravnik nadgledniku stroja »u La Goulette — znate da je stara — da dođem što prije kući i da je više ne ostavljam.« »Da sinko, doći ćeš skoro kući.« Te riječi naglasuje slog po slog. Sekunde su im prolazile sporo. Oni su daleko od zavičaja, od milih. Oni ne čuju razularenost mora, njegovu bezosjećajnost koja im ne dopušta izlaz iz ove kobne stupice, jer more nadolazi. Treći strojar sjetio se majke i ugrize se za usne. Zečević se sjetio ženinih riječi: »Rodit ću ti opet«, a u mislima trećeg oficira Kolumbića je samo vjerenica Katica. Ložać Danijel posrnuo je o jedan stup koji drži strop. Gledao je more koje je ulazilo u strojarnicu — iskolači oči. Uhvatio se rukama za glavu i presavinuo se poput ranjene zvijeri. To je bio kraj. Nikada prvi oficir neće vidjeti Rio.

Čuje se buka vode koja sad prodire u sve brodske prostorije, koja zaglušuje krikove umirućih mornara.

U daljini s rta Finistere svjetionik kao da šalje pozdrave »Daksu«.

Sutra, kao i bezbroj puta prolazili su pućinom i po kraj obala brodovi svojim određenim plovnim putevima, nakrcani različitim robom i s putnicima koji su u sebi nosili mnogo lijepih nada.

* Po Beaufortovoj ljestvici se označuje jačina vjetra i valova, tako oznaka 3 znači povjetarac, a more lako ustalasano. Kod Beaufort 8 je već snaga vjetra olujna, a kod 12 je najjača.

** Šifra »Daksine« radiostanice je bila »UNAD«, a signalni znak raspoznavanja »Dakse« »YEFP«.